

firmamus vel negamus. Iam vero illae perfectiones, quas concipiimus ideis inadaequatis et analogicis, Deo vere conveniunt licet in eo sint modo perfectiori, quam nos concipiimus vel concipere possumus. Dum ergo eas perfectiones in Deo esse affirmamus, simul negantes ei convenire modo imperfecto, quo eas concipiimus, intelligentesque esse in Deo longe eminentius, quamvis distincte eas non assequamur, quomodo in Deo sunt, h. e. *dum eas esse*, non tamen *quid sint* notionibus propriis secundum infinitam earum rationem cognoscimus; profecto iudicium nostrum respondet suo obiecto, licet ideae quas in eo coniungimus, non exhibeant obiectum ut in se est. Est ergo cognitio vera sed imperfecta. Cf. S. Th. 1. q. 13. a. 12. ad 3; de Potent. q. 7. a. 5.

Coroll. 1. Ordine logico prius concipiimus perfectiones, ut sunt in creaturis; posterius, ut sunt in Deo: in creaturis ut realitates limitatae negatione realitatis, quae ulterior possibilis esset, respondent nostro limitato concipiendi modo; in Deo ut realitas cum negatione negationis sive realitas sine limite sunt supra nostrum concipiendi modum. In creaturis igitur eas possumus intelligere *quid sint*, in Deo ratione concludere et fide credere, *quod sunt*. Contra ordine ontologico res ipsa primum et principaliter est in Deo, per participationem et analogice in creaturis. Quare nomina perfectiones simplices designantia, ad rem ipsam quod spectat, principalius perfectiones Dei, analogice perfectiones creaturarum significant; si vero spectetur nominum impositionis, ratione prius imponuntur ad perfectiones creaturarum, quam ad perfectiones Dei designandas S. Th. 1. q. 13. a. 6.

Coroll. 2. Non magis veritas potest exprimi verbo prolatatio ($\piροφοριχω$) quam concipi verbo insito ($\epsilonνδιαθετω$); eodem ergo sensu Deus est nobis ineffabilis, quo est supra nostram intelligentiam. Adeoque etiam Deus sibi soli est adaequate effabilis, quia sibi soli comprehensibilis. « Propter hoc Dei Verbum, quod est perfecta conceptio ipsius, non est nisi unum » S. Th. 1. q. 34. a. 1. ad 3. Cf. S. Th. 1. q. 13. a. 1; Vasquez disp. 57; Suarez l. II. c. 31; Aguirre T. I. disp. 23. sect. 1.

CAPUT II.

DE COGNITIONE DEI UT IN SE EST, SEU DE VISIONE BEATIFICA.

THESES XIV.

Nulli creature immediata visio divinae essentiae naturalis est.

« Non solum oculo corporeo Deus in se ipso absolute invisibilis est; sed etiam nullus intellectus creatus secundum naturalem suum cognoscendi modum potest divinam essentiam intueri in se ipsa, atque ut in se est; sed tantummodo cognoscere per aliud obiectum creatum et ideo solum analogice. »

Visio quamvis ex prima impositione nominis dicatur de perceptione per sensum visus, significatione tamen derivata usurpatur de cognitione intellectuali, atque ita idem omnino est ac intellectio. Sicut autem *visio sensilis* est immediata et clara perceptio obiecti visibilis in se ipso, ita etiam *visio mentalis* simpliciter dicta, nominatim quando refertur ad Deum tamquam ad obiectum visionis, sensu proprio significat intellectionem claram et immediatam obiecti in se ipso. Unde Paulus simpliciter appellat *invisibilia Dei*, horum autem intellectionem mediatam nonnisi addita declaratione dicit *conceptionem*: « *invisibilia enim ipsius per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur* » Rom. I. 20. (supra p. 40.). Ut haec significatio visionis et distinctio a cognitione mediata sive rationis sive fidei pressius determinetur, solet per appositorum definiens dici *visio intuitiva*.

Iam vero imprimis in Scriptura duplex est series testimoniorum, in quarum una non solum dicitur, Deum a nobis in hac vita non videri, ista nimis visione immediata et intuitiva, de qua re egimus in capite praecedenti; sed simpliciter Deus exhibetur invisibilis intellectui creato et soli sibi ipsi visibilis; in serie vero altera testimoniorum pro angelis et hominibus in vita aeterna praedicatur ac promittitur ipsa visio intuitiva, sed tamquam gratia Dei et tamquam merces ac corona meritorum gratiae. In eundem plane sensum praedicatio ecclesiastica atque tra-

ditio universa declarat et explicatius proponit hanc distinctionem invisibilitatis et visionis Dei in se ipso. Huiusmodi vero doctrina revelata, ut patet, hoc tandem dogma continet: Deum in se ipso esse invisibilem viribus naturalibus creaturae; hanc tamen posse elevari et re ipsa elevatam esse per gratiam ad visionem Dei intuitivam, in qua proinde supernaturalis beatitudo perfecta et ultimus supernaturalis finis (formalis) constitutatur. Quoniam porro haec ipsa visio, utpote operatio mentis creatae quantumvis supernaturali lumine elevatae, manet intellectio finita, eius vero obiectum, utpote ens infinitum, est infinite cognoscibile; hinc visio Dei in creatura admittit gradus perfectios in indefinitum, nec umquam potest esse adaequate respondens toti infinitae cognoscibilitati obiecti, quo sensu dicitur *comprehensio Dei* propria soli intellectui infinito. Possunt igitur distingui quatuor velut ordines toto genere inter se diversi; visio sensilis; tum visio Dei intellectualis, sed sensu improprio et mediata per ea quae facta sunt; visio Dei intuitiva et sensu proprio; visio denique comprehensiva. Prima in se repugnat; altera eaque sola potest esse in ordine naturali; tertia donatur creaturae in ordine supernaturali; quarta est soli ipsi Deo propria. Quare spectando visionem per sensum corporeum, vel spectando vires naturales intellectus creati et sumendo *visionem* in sensu proprio pro intuitione immediata, Deus potest et debet dici simpliciter invisibilis tum angelis tum hominibus; spectando etiam ordinem supernaturalem, sed intelligendo nomine visionis illam quae comprehensiva sit, in sua perfectione respondens toti cognoscibilitati obiecti, Deus hoc sensu absolute invisibilis est intellectui creato et sibi soli visibilis. Hinc in oppositione ad haeresim, qua asseratur (ut ab Eunomianis) naturalis comprehensibilitas Dei pro intellectu humano (vide supra th. X.), Deus utroque sensu viribus naturalibus intuitive, sive simpliciter comprehensive, debet dici creaturae invisibilis. Hac distinctione ut suo loco demonstrabimus, sententiae plurium gravissimorum Patrum possunt, et sine hac non possunt conciliari cum doctrina catholica et inter se invicem.

Quaerendum ergo est de invisibilitate Dei pro viribus naturalibus creaturae, de quo agemus in hac thesi; in sequentibus deinde dicemus de supernaturali intuitiva visione Dei, *an sit*; ac tum denique more nostro, quantum concessum est, inquiremus, *quomodo sit* haec supernaturalis et intuitiva Dei visio.

I. Deum corporeis oculis esse invisibilem, utique tam ex revelatione quam ratione, in theologia inquam et philosophia indubitatum est. Potest nihilominus haec ipsa Dei invisibilitas spectari dupli diverso modo, quod nimirum a) Deus ex sese non sit obiectum proportionatum in sua natura perceptioni sensuum; vel quod b) sicut Deus est purus spiritus et ideo in sua natura omnino supra obiectum sensuum, ita et sensus non possit supernaturaliter elevari ad perceptionem spiritalem atque ita ad videntem Deum purum spiritum (cf. Suarez l. II. c. 6. n. 3. seqq.). Primo modo quaestio est de ipsa natura Dei, hocque sensu tam certa est Dei invisibilitas pro oculo corporeo quam certum est, Deum esse purum spiritum; natura autem divina *spiritualis* ex principiis christianis per se intelligitur et inferius suo loco demonstrabitur. Sed sensu altero non tam quaeritur de natura Dei, quae supponitur spiritualis, quam de natura seu potius de potentia obedientiali (ut vocant) visus corporei, utrum repugnet absolute vel non repugnet eius elevatio ad perceptionem spiritalem. Vide s. August. ep. 147. ad Paulinam n. 49.

Priori itaque illo sensu invisibilitas divinae naturae revelata continetur tum in iis locis omnibus, ubi Deus dicitur spiritus, tum in iis, ubi diserte declaratur Deus invisibilis. « Deum nemo vidit umquam » Io. I. 18; 1. Io. IV. 12. Christus « imago Dei invisibilis » ($\tauὸν θεὸν τὸν ἀόρατον$) Col. I. 5; « immortali, invisibili, soli Deo honor » (1) 1. Tim. I. 17; « qui solus habet immortalitatem et lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit sed nec videre potest » ib. VI. 16. In huiusmodi enim locis simpliciter enuntiata invisibilitas Dei licet includat invi-

(1) Τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθαρτῷ, ἀօρατῷ, μονῷ τοζῷ θεῷ τιμῇ κ. λ.

sibilitatem pro viribus intellectus creati, directe tamen etiam quodammodo *a fortiori* est exclusio visionis corporeae. In doctrina Ecclesiae et in explicatione Patrum dogma hoc semper fuisse indubitatum si opus esset demonstrare, appellari posset ad disputationes Patrum adversus Gnosticos et Manichaeos, adversus Anthropomorphitas, adversus Arianos, qui non essentiam quidem vere divinam, sed Filium et Spiritum Sanctum inferioris naturae visibles esse vel fieri posse affirmarunt.

In sensu altero invisibilitas Dei, quod nimur oculus corporeus non possit elevari ad visionem substantiae divinae, consequitur ex veritate fidei nunc declarata, et ex veritate certa, quod potentia non potest ferri extra suum objectum seu, pro re praesenti, quod sensus corporeus non potest elevari ad operationem intrinsecus intellectualem; per hoc enim ipsum iam corpus non esset sed spiritus. « Quisquis autem vult cognoscere, quibus oculis Deus videatur, ipsum Deum cogitet, quia sapientia est, veritas est, charitas est (substantialis). Quocirca quibus oculis videtur sapientia, veritas, charitas, ipsis oculis videtur illa sapiens veraque divinitas. Non itaque corporis sed oculis animae Deus suam visionem promittit, quam capacem sapientiae, veritatis, charitatisque constituit » Fulgent. ad Ferrand. ep. 14. quaest. 3. n. 31. Cf. Aug. ep. 147. n. 43. 44.

Nihilominus saeculo V. erant aliqui catholici, qui non modo fieri posse, sed re ipsa futurum esse affirmabant, ut post resurrectionem oculus corporis glorificati videat Deum in sua substantia (1). S. Augustinus in ep. 92. ad Italicam anno 408 hoc commentum reiecit quidem velut « insipientiam» ac «dementiam» (ib. n. 5. 6.); sed cum aliqui severo

(1) Imo etiam recentiori tempore Leo Allatius in hanc absurditatem offendit, ut putaret splendorem in monte Thabor fuisse ipsam divinitatem, ad quam videndam oculi corporei Apostolorum fuerint supernaturaliter roborati; pariterque B. Virginem nunc in celo videre, omnesque beatos post resurrectionem visuros oculis corporeis supernaturali virtute elevatis ipsam divinitatem. Hoc vero commentum Allatius, si superis placet, dicit pertinere ad «doctrinam ecclesiasticam» De confessione Eccl. orient. l. II. c. 17. n. 2. p. 837.

hoc iudicio offensi essent, mitiorem modum loquendi adoptare coepit ep. 147. (seu libro de videndo Deo, ut ipsem appellat) ad Paulinam n. 48. seqq. et ep. 148. ad Fortunatianum, ubi concedit adversariis, oportere adhuc diligenter inquirere, utrum hoc corpus nostrum terrenum ita in spirituale convertendum sit, ut oculus corporis spiritalis Deum videat. Ipse tamen semper in sua priori et vera perstitit sententia, eamque ex Patribus et doctoribus Athanasio, Gregorio Nazianzeno, Ambrosio, Hieronymo confirmare studuit. Attamen ad placandum Episcopum aliquem ob severiores illas censuras sibi iratum subdit: « de corpore autem spiritali pacatus et diligentius inquiramus, ne forte aliquid certum ac liquidum, si nobis hoc utile esse novit, secundum Scripturas suas Deus dignetur demonstrare. Si enim hoc invenerit inquisitio diligentior, tantam corporis futuram mutationem, ut possit videre invisibilia, non, ut opinor, talis potentia corporis menti auferet visionem, ut exterior homo videre Deum tunc possit, non possit interior... Restat, ut interim de visione Dei secundum interiorem hominem certissimi simus; si autem etiam corpus mira commutatione hoc valuerit, aliud accedet, non illud abscedet » ep. 148. n. 17.

Pulcherrime tandem Augustinus quaestionem hanc solvit circa annum 427. de Civ. Dei l. XXII. c. 29. Beati Deum cognoscunt « non per creaturas sed in creatura, » ut loquitur s. Bonaventura (supra p. 81.); atque ideo cum post resurrectionem oculis corporis glorificati videbunt « coelum novum et terram novam, » in creatura quae « liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei » (Rom. VIII. 21.), clarissime conspicient intellectu praesentiam, potentiam, et essentiam Dei non quidem in se sed per aliud aspectabilem ipsis oculis glorificatis (1). « Quod au-

(1) Praeclare hanc rem explicat s. Bernardus serm. IV. in solemnit. omnium SS. n. 3. « Tripliciter in aeterna illa et perfecta beatitudine fruemur Deo, videntes in omnibus creaturis, habentes eum in nobis ipsis, et quod his omnibus ineffabiliter iucundius sit atque beatius, ipsam quoque cognoscentes in semetipsa Trinitatem, et gloriam illam sine ullo aenigmate mundo cordis oculo contemplantes. In hoc enim

tem statim visis corporibus divina praesentia ex eis cognoscatur per intellectum, ex duobus contingit, scilicet ex perspicuitate intellectus et ex refulgentia divinae claritatis in corporibus innovatis » S. Th. I. q. 12. a. 3. ad 2. Ita intelligenda sunt verba Augustini. « Quamobrem fieri potest valdeque credibile est, sic nos esse visuros mundana tunc corpora coeli novi et terrae novae, ut Deum ubique praesentem et universa etiam corpora gubernantem per corpora, quae gestabimus, et (per illa) quae conspiciemus, quaquaversum oculos duxerimus, clarissima perspicuitate videamus; non sicut nunc invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur per speculum in aenigmate... sed sicut homines, inter quos viventes motusque vitales exserentes vivimus, mox ut aspicimus, non credimus vivere sed videmus... ita quacumque spiritualia illa lumina corporum nostrorum circumferemus, incorporeum Deum omnia regentem etiam per corpora contubemur » Aug. ib. n. 6. Cf. Lupum Ferrarens. ep. 30. (Bibl. Max. PP.T. XV. p. 15.).

II. Verum in Scripturis et in explicatione ecclesiastica potissimum ac prima intentione non pro oculis corporis, sed pro intellectu creato sermo est de invisibilitate Dei.

1º In verbis Rom. I. 20. supra expensis (th. II.) recolatur mira illa *invisibilitatis et visibilitatis coniunctio*: « *invisibilia eius per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur* » (1). Visio mediata h. e. cognoscibilis et cognitio Dei pro intellectu creato per notiones aliunde derivatas affirmatur ita, ut in se ipso Deus seu omnia quae in Deo sunt, dicantur simpliciter *invisibilia*. Iam vero a) tota quaestio ibi est de visibilitate et invisibilitate intellectuali. b) Invisibilitas enuntiatur in subiecto tamquam intestina

erit vita aeterna et perfecta, ut cognoscamus Patrem et Filium cum S. Spiritu, et videamus Deum, sicut est; id est, non modo sicut inest, nobis videlicet aut ceteris creaturis, sed sicut est in semetipso. Unde duo illa (visio in nobis et ceteris creaturis) velut circumiacentia esse videntur, quae praediximus, et quasi cortex tritici; haec vero cognitio, summa beatitudinis, tritici medulla, adeps frumenti, quo nimur civitas sancta Ierusalem satiatur. »

(1) Τα ἀπατα αὐτού τοις ποιημάτι νοοῦμεν καθορίζει.

essentialis nota attributorum Dei, ac proinde (propter eius omnimodam simplicitatem) Dei ipsius. Unde haec invisibilitas non potest intelligi restricta pro humano solum intellectu, sed debet intelligi simpliciter ex intima sui ratione pro omni intellectu creato; nam sibi ipsi Deum esse perfecte visibilem et comprehensibilem, ut per se evidens supponitur. c) Haec invisibilitas excludit visionem immediatam Dei et in se ipso, ut constat ex oppositione, qua *invisibilia Dei* praedicantur intellectu *visibilia et visa per aliud*. d) Tum hoc loco tum quoties alibi de invisibilitate Dei sermo est, non potest intelligi exclusa visio per intellectum elevatum ad ordinem et modum intelligendi supernaturalem, quia diserta revelatio in alia serie testimoniorum hanc supernaturalem visionem immediatam tum angelis tum hominibus, ut videbimus, tamquam ultimum finem et coronam ac vitam aeternam diserte vindicat. Dicuntur ergo divina *invisibilia in se ipsis pro naturali facultate omnis intellectus creati* (cf. supra p. 40.).

Eodem sensu Dei invisibilitas iterum describitur ab Apostolo: « *beatus et solus potens... qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit sed nec videre potest* » 1. Tim. VI. 16. Ipsa interna et creaturis incommunicabilis perfectio divini *Esse* descripta ab Apostolo secundum aliqua attributa, est ratio, cur Deus *habitet lucem inaccessibilem*. Ex ipsa infinita perfectione in se infinite cognoscibilis est, et ideo dicitur *inhabitare lucem*; sed ex eadem ratione infinitae perfectionis fit, ut visio proprie dicta, h. e. cognitio immediata divini *Esse*, atque ut est in se, superet omnem intellectum qui est *extra hanc lucem*, h. e. omnem intellectum creatum naturaliter cognoscentem; et ideo dicitur *lux simpliciter inaccessibilis*. Unde Paulus infert negationem non modo facti, sed etiam possibilitatis: *nemo hominum vidit sed nec videre potest*. Quamvis vero illatio sit particularis de hominibus, non ideo principium universale, quod lux simpliciter inaccessibilis dicitur, ad solos homines restrinquitur.

2º In comparatione intellectus divini et intellectus creati,

visio Dei dicitur naturalis Deo soli, ita ut haec sit propria nota distinguens et character divinitatis. « Deum nemo vidit umquam (οὐδεὶς ἐωρακε πωπότε), unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrayit » Io. I. 18. « Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo (in sinu Patris), hic vidit Patrem » ib. VI. 46. « Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare » Matth. XI. 27. « Quis enim hominum scit, quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita et quae Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei » 1. Cor. II. 11. In omnibus huiusmodi locis divina exhibentur, quae solus Deus habet in visione, homines cognoscere non possunt nisi per Dei ipsius revelationem, atque adeo non lumine rationis sed per fidem supernaturalem. Unde videri posset oppositio solum esse inter visionem quemadmodum in Deo est, et inter naturalem rationem humana in stadio huius vitae praesentis; atque ideo posset existimari visio immediata naturalis non excludi pro humano intellectu in quovis statu, multoque minus pro omni intellectu creato. At vero quamvis scopus directus sit docere, supernaturalem fidem esse, per quam solam homines pervenire possint ad cognoscenda haec divina, et ad hoc demonstrandum inducatur Deus revelator immediate pro sua natura *videns* divina, haec tamen ipsa visio exhibetur tamquam soli Deo naturalis ideo, *quia Deus est*, et proinde supernaturalis prae quavis creatura.

3º Distinctius ss. Patres non modo rem ipsam, sed etiam rationem intimam huius invisibilitatis Dei p[re] naturali facultate intellectus finiti declarant.

a) Possent in primis in medium proferri omnes illi Patres, qui disputantes adversus Eunomianos constantissime affirman, Deum in se ipso suaque substantia nec ab angelis nec ab hominibus videri posse; sed soli sibi ipsi, Patri et Filio et Spiritui Sancto esse comprehensibilem, cuius rei probationem omnes deducunt ex Scripturae testimoniis paulo ante citatis nominatimque ex illo Io. I. 18. et 1. Cor. II. 11. Rationem vero adferunt, « quia natura omnis creata in creatum videre non potest » Chrysost. in Io. hom. 15. Ita

docent adversus Eunomianos Gregorius uterque Nazianzenus et Nyssenus, uterque Cyrillus et maxime Chrysostomus (vide Petav. de Deo I. VII. c. 5.). Ad horum vero Doctorum mentem intelligendam duo animadvertenda sunt. Eunomiani sibi vindicabant imprimis *immediatam Dei intuitionem* ex ipso naturali lumine rationis; tum vero hanc suam intuitionem propter simplicitatem *entis* divini aiebant esse perfectam *comprehensionem*, ut superiori capite a nobis demonstratum est. Hinc α) Patres isti in ipsis angelis et in omni creato intellectu absolute quidem negabant *comprehensionem Dei*, sed iis locutionibus quae excluderent non minus illam *immediatam visionem*, quam asserebant haeretici, visionem scilicet *naturalem*. Propterea β) Patres iidem non negabant quidem angelis ac beatis hominibus visionem immediatam, sed hanc aiebant esse « per quandam Dei condescensionem » (συγχαταβασιν Chrysost. or. 3. de Incomprehens.), atque esse per singularem « coniunctionem cum Deo, et quod toto eius lumine collustrantur » (δια το πλησιον εἰναι θεου και ὅλω τῷ φωτι καταλαμπεσθαι Nazianz. or. 34.); adeoque ex Patribus eisdem censeri debet Deus, qui viribus creatae naturae est invisibilis, sese reddere visibilem non nisi per lumen supernaturale.

b) Directe ac propterea etiam clarius Patres alii explicant hanc invisibilitatem Dei, eiusque propriam rationem. Considerant nimirum eminentiam Dei secundum suum *Esse* super omnia creata, atque ex hoc ipso deducunt eminentiam eius secundum cognoscibilitatem in propria essentia super omnem intellectum creatum: « sic excedit omne quod cogitare vel sapere possumus, sicut superat omne quod sumus » Fulgent. ad Trasimund. I. II. c. 1. Ipsum principium s. Chrysostomus ita exprimit: « substantia substantiam eminentiorem non potest perfecte scire » (1) Hom. 5. de Incompreh. n. 3. T. I. p. 485.

(1) Οὐσία γαρ οὐσίαν ὑπερέχουσαν οὐκ ἀν δυνηθεῖται καλως εἰδεναι. Quamvis nempe inferior substantia possit cognoscere superiorem, cognitio tamen est non secundum modum superioris substantiae cognitae, sed secundum modum inferioris cognoscentis. Hinc si substantia cognoscenda emineat tota *entis* ratione prae substantia cognoscente, haec illam non potest naturaliter.